

FOLKLORINIAI MOKSLEIVIŲ ATMINIMŲ SAŠIUVINIAI XX A. PAB. – XXI A. PR.: ŽANRO KAITA SOCIALINIŲ POŽIŪRIU

ŽIVILĖ DAPŠAUSKAITĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Šiame straipsnyje analizuojama moksleivių „rašytinio / elektroninio“ bendravimo kaita XX a. pab. – XXI a. pr. ir iš to sekanti komunikacijos kiekybė / kokybė. Daugiausia dėmesio skiriama folklorinių atminimų sąsiuvinių pildymo tradicijai ir jos raidai atsiradus kitoms komunikacijos priemonėms bei iš to sekantiems santykių pokyčiams.

Pagrindiniai žodžiai: moksleivių atminimų sąsiuviniai, moksleivių rašytinio / elektroninio bendravimo kaita, bendravimo kiekybė / kokybė.

ĮVADAS

Tarp įvairiausių lietuvių folklore fiksuojamų rašytinių žanrų (užrašų ant nuotraukų, anketų / burtų / dainų sąsiuvinių, susirašinėjimo laiškų, meilės istorijų, kt.) mokykliniai atminimai – palyginti nauja, buvusi populiariausia ir, deja, savo tradicine forma jau išnykusi moksleivių bendravimo forma. XXI a. pr. rašymas apskritai tampa bendravimo forma, o ne žanru. Pabrėžtina, kad pakito ne tik bendravimo forma, bet ir formatas.

Temos aktualumas kaip mokslinė problema: nyksta moksleivių kaip grupės bendravimo tradicijos, mažėja bendravimo kokybė / santykių gilumas ir laikas, skiriamas santykiams, rašymas tampa nebe žanru, o bendravimo forma.

Tyrimo objektas – folklorinių atminimų sąsiuvinių pildymo tradicijų raida XX a. pab. – XXI a. pr. ir santykių kiekybė / kokybė, keičiantis komunikacijos būdams.

Tikslas – pristatyti, kaip kinta rašytinis jaunimo bendravimas XX–XXI a. sandūroje, panaudojant tam kitas technologines komunikacijos priemones, analogiškai keičiantis ir individų santykių kiekybei / kokybei / gilumui.

Straipsnio struktūra. Darbą sudaro įvadas, 4 pagrindinės darbo dalys ir išvados bei rekomendacijos. Analizuojamos temos: 1) teorinė folklorinių mokyklinių atminimų analizė; 2) folklorinių atminimų žanras kaip reiškinys ir jo kaita; 3) rašytinės bendravimo tradicijos ir kolektyviškumas / individualumas XXI a. pr.; 4) folkloriniai atminimai kaip socialinis kultūrinis reiškinys.

Tyrimo metodologija. Reiškiniui ištirti naudojami plataus masto duomenys ir metodai. Informacija gauta tiek iš iššifruotų žodinių interviu su pateikėjais, tiek juos anketuojant raštu pagal analogišką klausimyną „Atminimų albumai / anketų sąsiuviniai“, kartu analizuojant pačius mokyklinių folklorinių atminimų tekstus ir vaizdinę medžiagą, lyginant įvairių laikotarpių įrašus ir vaizdus. Darbe naudojami folklorinių mokyklinių atminimų tekstai ir vaizdinė medžiaga yra surinkti VDU etnologijos studentų įvairiose Lietuvos vietovėse, saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kultūrų studijų ir etnologijos katedros rankraštyne (VDU ER). Jame yra sukaupta ne tik užrašų ant nuotraukų, atminimų, anketų, kitų rašytinių moksleivių žanrų tekstų, bet ir saugoma daug ištisu sąsiuvinių originalų bei jų kopijų. Naudojami metodai: interviu, anketavimas, tekstų / vaizdinės medžiagos analizė, lyginamasis, interpretacinis.

LITERATŪROS ANALIZĖ

Atminimų kaip priminimų rašymo reiškinys žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse. Štai kaimyninėje Latvijoje vaikų atminimus tyrinėjanti Meistere (1998) nurodo, kad „yra žinomi keli atminimų albumų tipai: piešinių, nuotraukų, anketų, dainų albumai, svečių knygos bei kelios mišrios versijos; seniausias iš jų yra tradicinis albumas, kurį sudaro

įvairių asmenų įrašai, skirti albumo savininkui ir savininkei“ (Meistere, 1998). Rusijoje „merginų albumų“ tradicija, atsiradusi XIX a. pirmojoje pusėje, taip pat priskiriama atminimams. XIX a. pab. – XXI a. pr. atminimai Lietuvoje funkcionuoja ir analizuotini kaip kultūros tradicija, pasižyminti specifiniais žanro bruožais, variantiškumu, kaita (Stankuvienė, 2003, 42).

Estijoje atminimus tyrinėjanti Kalmre (1997) atminimų kaip atskiro folklorinio žanro kilmę sieja su Vokietija. Spėjama, kad atminimų albumai pasiekė Suomiją XVI a. pradžioje per studentus, kurie studijavo Vokietijos universitetuose ir iš ten parsivežė šią tradiciją. Albumai išpopuliarėjo šalyse, kurios palaikė stiprius kultūrinius ryšius su Vokietijos protestantais. Manytina, jog atminties albumų tradicija ir Estiją pasiekė per Vokietiją (Kalmre, 1997). Lietuvoje ši tradicija greičiausiai paplitusi per Lenkijos dvarų kultūrą, tačiau reikėtų išsamesnių tyrimų.

Lietuvoje apie atminimus yra rašiusi Stonkuvienė, į šį reiškinį žvelgusi socialiniu bei psichologiniu aspektu (Stonkuvienė, 2003).

Šio reiškinio tyrimų rezultatus esu skelbusi ir aš: išskirtos pagrindinės šiuolaikinių mokyklinių atminimų teminės grupės (Dapšauskaitė, 2010 b), analizuoti šeimos ir mokyklos įvaizdžiai (Dapšauskaitė, 2011), komunikacija (Dapšauskaitė, 2013) bei žolynai ir gėlynai folkloriniuose atminimuose (Dapšauskaitė, 2010 c), publikuoti atminimų tekstai apie gyvenimo ciklą (Dapšauskaitė, 2010 a).

Svarbu pažymėti, kad tekste bus kalbama tik apie rašytinį 14–18 metų moksleivių folklorą.

FOLKLORINIAI ATMINIMAI KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS

Šiuo straipsniu siekiama atkreipti dėmesį į šiuolaikinio jaunimo bendravimą ir įvairių šios grupės bendravimo tradicijų nunykimą.

Vienokios ar kitokios atminties formos suvienydavo įvairių laikotarpių jaunimą. Šalia įprastinio bendravimo buvo pasirenkama dar viena „papildoma“, „įdomesnė“, nekasdieniška forma (atminimų / anketų sąsiuvinių pildymas, nuotraukų albumų, burtų / meilės istorijų rinkinių sudarymas ar kt.). Pats tekstas, kuris įrašomas vienoje ar kitoje žanrinėje

grupėje, nėra tiesioginis kalbėjimas tarp asmenų¹, tačiau bendraujama tada, kai keičiamasi albumais / rinkiniais / tekstais, tariamasi, kaip apibūdinti / išreikšti save skirtame popieriaus lape, kitų bendraamžių vertinama tai, kas jau vienaip ar kitaip atlikta.

Atminimų / anketų albumų, burtų / meilės istorijų rinkinių, dainų sąsiuvinių ir pan. savininkės dažniausiai buvę mergaitės (kai kurie pateikėjai teigia, jog berniukai irgi turėję, bet gerokai rečiau), tačiau į juos rašyti duodama nepriklausomai nuo lyties. Šį reiškinį galime vadinti savotiška subkultūra, turinčia savitą tradiciją, atskleidžiančią pripažinimą / pritaipimą grupėje. Vieni pateikėjai teigė, jog pirmiausia būdavo duodama geriausiai arba suolo draugei, kiti teigė, jog sekos nebuvę. 1979 m. gimusi pateikėja teigė, jog: „Nu, tai geriausiom draugėm pirmiausiai. Jau

¹ Folklorinių atminimų tekstų, nurodančių tiesioginę bendravimo formą, santykinai yra labai mažai, tačiau įprastame kalbėjime / pasakojime kaip dialoge tarp atminimą paliekančiojo ir gaunančiojo galima išskirti keletą pogrupių.

Atminimuose, kuriuose **vystomas menamas dialogas**, galima įžvelgti tarsi teisinimąsi dėl vienokių ar kitokių poelgių: *Norėjau rožę tau nuskinti, / bet ji sušalo po ledu. / Norėjau laimės palinkėti, / bet ir pati jos neturiu* (VDU ER 133/5). Gali būti minimos ir draugiškumo išraiškos, kažkuo dalijantis tarp draugų: *Obuoliuką krentu / Ir galvoju – kur tu? / Jeigu būtum kartu – / Pusę gautum ir tu!* (VDU ER 229/14). Taip pat gali būti išreiškiama mintis, jog pabaigus mokyklą teksią išsiskirti: *Mes išeisim iš čia kaip klajūnai, / Draugų akys lydės mus toli. / Tu pamirši mane, juk taip būna – / Prisiminti visų negali* (VDU ER 224/19).

Atminimuose, kuriuose lyg **kalbama rašančiojo vardu**, dažniausiai minima, jog rašoma atminimas, tik nurodomos gana skirtingos aplinkybės. Rašant atminimą šalia gali nutikti neįtikėtini dalykai: *Kai rašau tau atminimą, / Visos katės verkia, / O kačiukai iš tos gėdos / Akytes užmerkia* (VDU ER 143-2/76). Atminimas gali būti rašomas netgi ant saulės spindulių: *Teka saulėsidabrinė, / Tekasaulėišrytų. / Parašysiu atminimą / Ašant saulės spindulių* (VDU ER 227/85). Tekstuose gali būti rodoma iniciatyva nepamiršti to, kam atminimas ir paliekamas: *Išiesiu? ... Taip. / Susitiksiu? ... Nežinau. / Pamiršiu? ... Niekados* (VDU ER 229/8). Gali būti minima ir tai, jog atminimo rašymas – kruopštus, netgi labai asmeniškias veiksmas, atliekamas vienumoje: *Aš ateisiu tyliai tyliai / Kai miegos visi mažyliai / Atminimą parašysiu / O kas rašė – nesakysiu* (VDU ER 238/14).

Atminimų tekstuose, kuriuose **kreipiamasi į skaitantįjį**, tvirtinama, jog žmonės keičiasi ir grįžta: *Tu sugrįši, nors ir greit, / Tu sugrįši po metų, po kitų, / O sugrįžęs galbūt dar ateisi, / Gal nubusi dar tapęs kitu* (VDU ER 224/57). Tačiau atminimuose minima ir tai, kaip dabar atrodo rašantieji: vikrūs, judrūs, vis dar augantys ir žaidžiantys: *Tu mažytė / Šaukšto neapžioji / Pasiėmus tėtės batą / Katiną vežioji* (VDU ER 148/46). Tačiau, jei tik norės, prisimins tokius ir draugas: *Prabėgs vaikystės dienos, / Pamirši tu mane. / Tik šitos kreivos raidės / Paliks šiam lape...* (VDU ER 218/38).

kai mergaitės, tai mes geriausiom draugėm duodavom“. Paklausta, ar ir berniukams duodavo, atsakydama į šį klausimą pateikė ir papildomos informacijos: „Tai būtina. Visiem. Bet, aišku, tai pirmiausia tai buvo tas skirstymas geriausiom draugėm, su kuo labiausiai bendrauji, taigi to žmogaus ir norisi turėti kažkokius žodžius ten ar palinkėjimą kažkokį ar kažką“ (VDU ER 2426 / 10).

Atminimų tekstuose tapatumas labiau ne kuriamas, o „užtariamasis“. Štai vienuose tekstuose teigiama, jog jaunuoliai išdykėliai, paiki, keisti ar keistoki, kalti, blogi. Tačiau toks požiūris „iš šalies“, iš suaugusiųjų kaip tik ir skatina dar labiau jungtis į bendraminčių grupelę, kur vadinamasis išdykėliškumas, keistumas, paikumas yra nekaltinama ir nekeistina norma, nes taip elgiasi visi bendraamžiai, o ne skatinama suaugti, ko šiuo tekstu kaip ir būtų siektina.

Pats atminimo rašymo reiškinys labiau jungia bendraklasius, kiemo draugus ar prašančiuosius ir paliekančiuosius atminimą, o ne teksto turinys. Tekstu ar vaizdu gali būti perteikiama ir tai, kuo visiškai netikima, tačiau svarbus pats pripažinimo grupėje faktas, kai vienas prašo užpildyti atminimą, o kitas jį užpildo ir gražina prašiusiajam. Pats veiksmas greičiau gali reikšti tapatumą su tam tikra grupe, kadangi norima tą bendrumą išlaikyti ir dalytis tuo, kas turima.

Apibūdinant terminą „subkultūra“ teigiama, jog tai „yra bendraujančių asmenų grupės sukurtas ir puoselėjamas gyvenimo būdas / stilius, grindžiamas tos grupės narių vertybėmis, pasaulėžiūra, papročiais, kurie skiriasi nuo dominuojančios socialinės aplinkos“ (E. Ramanauskaitė-Kiškina. Subkultūra. Iš: *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija* / sud. V. Savoniakaitė, 2011, 365). Visos šios rašytinės bendravimo formos (atminimų / anketų albumai, burtų / meilės istorijų rinkiniai, dainų sąsiuviniai ir kt.) būtų priskiriamos prie papročių, kurių neturi jokia kita grupė pagal amžių. Įdomu ir tai, jog jau ir jaunesnio mokyklinio amžiaus laikotarpiu jaunimas save išskyrė ir konsolidavo kaip atskirą nuo kitų amžiumi grupę, suprato savo kitoniškumą ir tai vertino dar labiau burdamiesi.

TEORINĖ FOLKLORINIŲ MOKYKLINIŲ ATMINIMŲ ANALIZĖ

Duodant atminimą tikimasi, jog asmeniui skirtame puslapyje jis pateiksias tam tikrą informaciją kaip aliuziją į savo asmenybę. Žinant informaciją, kaip atminimo puslapis dažniausiai atrodo, tai iš dalies būtų galima pavadinti savotišku „lūkesčių horizontu“: terminu, kuris veikiant fenomenologinei hermeneutikai literatūroje objektą nurodo virstant „lūkesčių horizontu“, o kūrinį – tekstu. Literatūrine prasme, virsmas reiškia, kad literatūros pažinimas negali būti objektyvus, o yra dvilypis, nes jo fundamentinę dalį sudaro nesąmoningai iš aplinkos perimti impulsai, negatyvios implikacijos (*XX amžiaus literatūros teorijos*. Sud. A. Jurgutienė, 2006, 37). Pildant atminimų sąsiuvinius situacija yra analogiška: tikimasi, kad žmogus, palikdamas apie save priminimą, tame puslapyje įtilps į tai, kas vadinama atminimu, taip paliekant mažiau laisvės savitai interpretacijai su originaliu priminimu.

Toporovas yra pabrėžęs, kad „greta įprastos formuluotės „autorius rašokuria tekstą“ yra teisinga bei teisėta ir kita formuluotė: „tekstas kuria autorių“, tekstas suprantamas kaip autorius, o autorius kaip tekstas, rašomas autoriaus-teksto“ (cit. Daujotytė-Pakerienė, 2001, 107). Kalbant apie atminimus puslapio autoriui keltini tokie klausimai:

- kaip tekstas atskleidžia rašiusįjį;
- ar jis pasirodysias tiksliai toks, koks yra, koks nori būti parodytas, atskleistas;
- kas tekstu norima pasakyti, pristatyti;
- ar pačiam yra įdomu, aktualu tai, kas norima perduoti?

Atminimus rašančiųjų grupės yra tarsi suformavę rėmus (tiek literatūrine, tiek menine, tiek atminimų kaip žanro formato ir kt.), į kuriuos viskas turėtų įtilpti. Yra tam tikros aktualios temos, kurios aktualios būtent tam tikru metu. Foucault yra pastebėjęs, jog „tekstai produkuoja tekstus, tekstai randasi iš žodžių, jie yra prasidėję ne tik vieni kituose, bet ir kalboje, ir gyvenime. Tačiau lieka iš esmės tokia pati galimybė ta pačia kryptimi mąstyti apie autorių. Nėra žmogaus, kuris būtų atskiras, absoliučiai savarankiškas, sutampantis pats su savimi“ (cit. Daujotytė-Pakerienė, 2001, 106). Tos pamatinės atminimo idėjos ir jų pateikimo forma išlieka taip pat nekintanti. Taip, originalumui reikia palikti vietos,

bet ir čia yra rėmai, saugantys ribą tarp „tradičiška“ ir „nepriimtina, svetima tradicijai“. Nors atminimų sąsiuvinio puslapyje stengiamasi save pateikti kaip išskirtinę asmenybę, tačiau tam tikras ypač naudotino teksto standartas yra ir jis labai svarbus.

Nors XX a. pab. folklorinių atminimų tekstuose informacija dažnai yra pateikiama juoko forma, žaismingai, tačiau joje yra ir tam tikros mitologinės informacijos².

Atminimą paliekantysis turi turėti jausmą, kuris būtų kaip kūrinio saugiklis: ar tekstas bus priimtas, ar bus atmestas (juk visi, ieškodami savosios vietos, atminimų sąsiuvinį pervers ir pastebės buvusius įrašus)? Kuriantis save bei savo asmenybę primenantį tekstą ir vaizdą kūrėjas susilieja su bendruomene, kuriai skirtas atminimas. Skaitytojas, vertindamas kūrinį, turi dvi galimybes: priimti kūrinį arba nepriimti. Skaitytojas gali kritikuoti kūrinį, taip padarydamas sau artimesnį, priimtinesnį, taip tarsi priekaištaudamas autoriui neįtikimu / idėjų neatitikimu. Taip pat jau buvo minėta, jog pats rašytojas yra netiesiogiai priklausomas nuo skaitytojų auditorijos, yra jos veikiamas: jis skaito / naudoja kitų darbais, apie juos mąsto, pastebi vertinimus, taip kurdamas aliuzijas į save, savo asmenybę ir idėjas bei pačią kūrybą.

² Mokykliniuose atminimuose yra minimas ir potencialus „šeimyninis planas“. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog pristatoma šeima mokykliniuose atminimuose yra gausi: minimas storas vyras ir bent trejetas, dažniausiai penkiolika, nors gali būti ir tūkstantis vaikų. Iš vieno tekstų formuluočių galima spręsti, jog tikima perteikiamu tekstu, kituose tai net fiziškai neįmanoma ir tiesiog juokiamasi iš tokio šeimyninio modelio. Žinoma, jog kai kurie atminimų tekstai buvo naudojami dar XIX ar XVIII a., šiek tiek pakitę naudoti ir vėliau. Ankstesnio laikotarpio atminimuose didesnės šeimos modelis galėjo būti visai realus (didesnių šeimų anksčiau buvę daugiau nei, tarkim, XX a.) ir iš jo nesijuokiamą. Keičiantis amžiams kito ir šeimos sudėtis (ji mažėjo), tad toks atminimo tekstas įgavo šmaikštumo, tiesiog pradėjo juokinti skaitantįjį. (*Kai turėsi storą bobą ir 15 vaikų* (VDU ER 223/28); *Jei turėsi storą vyrą // Ir bent tūkstantį vaikų* (VDU ER 159/25)).

Atminimų tekstuose senelė taip pat užsiima gana „tradicine“, primesta veikla: eina pasiremdama lazdele, gyvena kartu su seneliu, kuriam kepa antį, ir auklėja vaikus, užsidėjusi akinius skaito atminimų tekstus. Vienuose tekstuose tai traktuojama kaip savaime suprantama ir reali veikla, kituose iš to juokiamasi, sukuriant vaikystės / jaunystės ir senatvės panašumą. (*Kai tu būsi jau senelė, // Pasiremsi lazdele* (VDU ER 599/9); *Kai tu būsi šeiminkė, // Kępsi vyrui antį, // Nepamiršk vaikams paimti // Kanapių pantį* (VDU ER 413/17, VDU ER 129-2/96); *Kai tu būsi sena boba, // Užsidėsi akinius // Ir su savo senu vyru // Perskaitysi šiuos žodžius* (VDU ER 223/33)).

Rašant atminimą, atmintis yra tarsi įdaiktinama, paverčiama istorija. Stankuvienė (2003), rašydama apie folklorinius atminimus, pažymi, jog „atminties, laiko suvokimo mitai, siejami su praeitimi, istorija, teikia nuolatinį praeities prisiminimą, pakartojimą. Atminimų puslapyje priminimas įrašytas netiesiogiai. Pagrindinis atminties tekstas yra ne užrašomas, o atgaivinamas, atkuriamas, tam tikra prasme – pakartojamas kaip istorija“ (Stankuvienė, 2003, 45). Svarstant galima pastebėti ir įdomią priešpriešą: atminimas tarsi „užkonservuoja“ atmintiną asmenybę tuo atminties palikimo momentu, bet gyvenimas nesustoja – jis bėga toliau. Atvertus atminimo puslapį po kurio laiko, sugrįžta prisiminimai apie tai, kas buvo jau seniai, nors jau daug kas yra ir pasikeitę.

Ne tik bendruomenė turi įtakos asmenybės formavimuisi, bet ir asmuo kuria bendruomenę. Giddensas išsako mintį, jog bene pats asmuo turi daugiau įtakos bendruomenei nei bendruomenė jam kaip asmenybei: „kad ir kokie lokalūs būtų konkretūs individų veiklos kontekstai, kurdami savo tapatumus, individai prisideda kuriant ir tiesiogiai skatina socialinius pokyčius, kurių padariniai ir implikacijos yra globaliniai“ (Giddens, 2000, 10). Galbūt dėl to, o gal dėl siekio tikrai ypatingai išreikšti ir atskleisti savo tapatybę vienas kitas atminimų puslapis atliktas „ne pagal taisykles“.

FOLKLORINIŲ ATMINIMŲ ŽANRAS KAIP REIŠKINYS IR JO KAITA

XX a. vid. užrašai ant nuotraukų ir atminimai buvo pildomi vyresniųjų, baigiamųjų klasių moksleivių prieš pat baigiant mokyklą, o vėliau, apie XX a. 8–9 deš., šią tradiciją perėmė ir jaunesniųjų klasių moksleiviai, tai pavertę savotišku žaidimu. Tuo metu paraleliai gyvavo dvi grupės rašančiųjų: baigiamųjų klasių moksleiviai ir pradinukai. Vyresnieji, atminimų tradiciją perėmus mažiesiems, tuo metu pildė burtų / dainų, anketų sąsiuvinius, rinko meilės istorijas, domėjosi šiuropėmis (baisiomis literatūrinėmis istorijomis). Šie rašytiniai žanrai tarp vaikų / jaunimo išliko iki maždaug XX–XXI a. sandūros.

Atminimą dažniausiai sudaro kiekvienam prisimintinam žmogui skirtas puslapis, kuriame save stengiamasi priminti žodžiu ir vaizdu; tai yra „kaip atminties ženklas, susijęs su adresantu ir adresatu individualiais

subjektyviais ryšiais. Atmintis įženklinama sakymu ir matymu“ (Stankuvienė, 2003, 44–45) – perduodantysis palieka tam tikrą informaciją vaizdu ir tekstu, o tas, kuriam tai skirta, interpretuoja perduotą „palikimą“. Atminimai tekstuose talpina ne tik įvairaus pobūdžio menus: ir literatūrinius, ir vaizduojamuosius, ir draminius, juose yra ir masinės kultūros atspindžių. Ekspedicijose dalyvavusi Ūsaitytė pažymėjo, jog atminimų sąsiuvinio pildymas taip pat „paklūsta madai“: „albumai – besikeičiantis rašytinio folkloro žanras, kurio pobūdį ir pavidalus lemia įvairūs veiksniai: pačių albumų mados tendencijos, vyraujanti kultūrinė aplinka, mažojo kolektyvo – klasės, mokyklos – tradicijos, albumo savininko valia“ (Ūsaitytė, 2007).

Atsižvelgiant į folklorinių atminimų pildymą kaip žanrą svarbu pažymėti, kad jo taip pat neaplenkusi raida tiek folklorine, tiek socialine prasme. Vyresnio amžiaus pateikėjai teigia, jog užpildyti atminimo sąsiuvinio puslapį buvęs svarbus, atsakingas darbas, kuriam skiriamos ir atitinkamos laiko sąnaudos. Atminimų sąsiuvinis XX a. viduryje, pasak kai kurių respondentų, buvo ne perkamas, o daromas pačių jo savininkų, netgi padedant vyresniesiems, išdailinamas, atitinkamai paruošiamas pildymui. XX a. pab. – XXI a. pr. įprasta jį tiesiog nusipirkti, o knygynuose netgi yra visokios tematikos paruoštukų (pvz., „Šarlotės voratinklis. Atminimų knygelė“, išleista „Obuolio“ leidyklos 2008 m.). Mokyklinių atminimų, anketų sąsiuvinuose saviraiška vertintina keliais aspektais: tai pirmiausia savęs parodymas ir priminimas, kita vertus, reikia laikytis ir tam tikrų nusistovėjusių taisyklių, koks turi būti tas sąsiuvinio puslapis. XX a. viduryje atminimų albumo pildymo tradicija buvo gana griežtai reglamentuota, o pabaigoje pildant šiuos sąsiuvinius jau siekiama būti išskirtiniu, kartu laikantis tam tikrų standartų: daugiau ar mažiau tekstas turi būti „tradicinis“ (autoriniai atminimai yra „nesusipratimai“ ir „iškrenta“ iš konteksto), paveikslėliai kopijuojami iš to laikotarpio masinės kultūros, pats viso puslapio maketas standartinis (pirmiausia viršuje kreipinys, tekstas, kažkur aplink komponuojamas paveikslėlis, o apačioje – atminimą palikusiojo pasirašymas ir data). Keitėsi ir laiko sąnaudos, skiriamos puslapio pildymui. Vyresni pateikėjai teigia, jog atminimų / anketų sąsiuviniai pildyti tekstų eidavę į biblioteką ieškoti, ilgai dailindavę vaizdines iliustracijas ar bent jau kruopščiai rinkę, iš kur jas nukopijuoti. O reiškinio pabaigoje tapo įprasta tekstus

nurašyti tiesiog iš kitų atminimų sąsiuvinių, neieškant originalesnių, taiklesnių tekstų, iliustracijoms idėjos taip pat greitai parenkamos.

Dar viena tendencija, kurią svarbu pažymėti: tekstų ir vaizdų komponavimo tradicija iš lokalsios (perrašoma, perpiešiama iš vyresniųjų ar tiesiog prašoma jų pagalbos) kinta į globalesnę (perrašoma iš knygų, tekstai siunčiami susirašinėjimo draugams ne tik Lietuvoje, vertimai persiunčiami ir užsieniečiams, paveikslėliai perpiešiami ne tik iš Lietuvoje plintančių spalvojimo knygelių ir pan.). Jau buvo minėta, jog tarpukariu ar pokariu gimusiems pateikėjams atminimų albumus galėję padėti pasidaryti vyresnieji, o ir užpildyti taip pat, tačiau tai dažniau buvusi „vietinė“, šalia esanti pagalba, o vėlesniais laikais reiškiniai įtaką darė ir susirašinėjimo draugai, spauda, apskritai masinė kultūra ir kt.

Keičiantis finansinėms ir technologinėms galimybėms, plėtojantis ryšiams, atminimų tradicija labai pakito. Remiantis pateikėjų pasakojimais, kuo arčiau mūsų laikų, tuo įvairios atminties formos vis labiau plėtojosi ir įvairėjo. Paties sąsiuvinio vertė, atsižvelgiant į nematerialiuosius faktorius, smuko, laikui bėgant forma, formatai, apimtis ir pan. tapo maždaug standartiški, tačiau originalumą vis dar siekiama išlaikyti, nors pakito atminties pateikimo būdai: atsirado „slaptažodžių“, įvairiai pateikiamų dovanėlių, atminimams naudojamas ne tik dažniausiai standartinis A5 formato sąsiuvinis, bet ir užrašų knygelė, marškinėliai, į A5 formato sąsiuvinis pildomas ne tik atminimas, bet ir anketa, perrašomi dainų žodžiai, dienoraščiai, burtai...

Kaip bene įdomiausią tendenciją būtų galima išskirti požiūrį į šią tradiciją. Vyresni pateikėjai, pasakoję apie nuotraukų ar atminimų albumus, gana dažnai teigia juos išsaugoję, o ir pačius albumus apibūdina kaip labai puošnius, dailiai įrašytais ir specialiai pritaikytais, parinktais kiekvienam žmogui asmeniškai teksteliais, kūrybingai iliustruotus, sukeliančius šiltas emocijas. Jaunesni pateikėjai jau gana retai turi išsaugoję tokius albumus, jie yra prastesnės fizinės būklės. Beje, jaunoji karta, lygindama savo ir, pavyzdžiui, tėvėlių atminimų albumus, pastaruosius išskiria kaip daug gražesnius, išpuoselėtus, prasmingesniais tekstais, labiau išieškotomis iliustracijomis ir jų atlikimu. Tad teigtina, kad kito ne tik tradicijos forma ir jos perteikimas, bet ir emocinis ryšys!

RAŠY TINĖS BENDRAVIMO TRADICIJOS
IR KOLEKTYVIŠKUMAS / INDIVIDUALUMAS XXI A. PR.

Atminties ženklų pildymo tradicijas pakeitė ne tik platesnis „veiklos“ pasirinkimas, bet ir pasikeitusios technologinės galimybės (pavyzdžiui, pastebėta, jog atsiradus mobiliams telefonams, atminimų tekstams analogiški atitikmenys pradėti siuntinėti SMS žinutėmis, linkint labos nakties, sveikinant kokia nors proga, stengiantis pralinksinti ar pan.). Internetas gerokai praplėtė elektroninio bendravimo galimybes. Atsiradus „Skype’ui“, „One’ui“, „Facebook’ui“, „Twitter’iui“ ir kt. galima ir bendrauti, ir jaunimui įdomiai praleisti laiką net neišeinant iš namų. Lietuvoje šiuo metu tarp jaunimo populiarėja įvairūs tinkliniai žaidimai (apsčiai jų galima rasti „Facebook’e“ ir kt.). Taip bendravimas tampa tik kompiuterinio žaidimo dalimi, priemone veiklai tęsti, nors visiškai kas kita būtų bendrauti gyvai.

Jaunimo bendravimo ir saviraiškos forma šiandien yra gerokai pakitusi palyginti su buvusia XX a. pab., XX a. antroje pusėje (viena iš įdomesnių šalia įprasto, tiesioginio bendravimo bei saviraiškos / atminties formų ir buvęs atminimų / anketų sąsiuvinų, taip pat dainų / burtų, meilės istorijų, šurpių rinkinukų pildymas, bendravimas susirašinėjant laiškais). Šiuo metu į „elektroninio bendravimo priemones“ yra tik įkeliamos svarbios nuotraukos, vaizdeliai, tekstai, nuorodos ir kt. Nebeskiriama dėmesio „bendravimo apipavidalinimui“, nes viską galima atlikti daug mažesnėmis laiko sąnaudomis. Šiuo metu rašymu nesiekama išsaugoti bendravimo atminties, stengiamasi tik perduoti tai, kas aktualu dabar.

Iki XX a. pab., bendraujant tam tikrame kolektyve, buvo tam tikros taisyklės / tradicijos, kurių buvo reikalaujama paisyti, norint pritapti. XXI a. pradžioje ne jaunas žmogus taikosi prie bendravimo taisyklių / tradicijų, o galbūt netgi atvirščiai: jei kas netenkina bendraujančiojo, internetinėje erdvėje galima greitai pakeisti / praplėsti bendraminčių ratą kitur.

Šiuo metu vyksta spartus kolektyviškumo – individualumo vertybių pasikeitimas. Iki XX a. pab. buvo svarbu priklausyti kokiam nors bendruomenei / grupei, o XXI a. pr. yra svarbu „išsiskirti iš minios“. Pavyzdžiui, per televiziją rodomuose įvairiuose talentų šou pirmiausia būtent ir klausama, kuo dalyvis išsiskiria iš minios.

XXI a. pr. bendravimas tam tikros „bendros“, „masinės“ grupės viduje tampa „nebemadingas“, o vis labiau individualėja. Kiekvienas skirtingas asmuo gali priklausyti pačioms įvairiausioms subkultūroms tuo pat metu, daugiau ar mažiau pats į jas įsiliedamas, atsiverdamas, bendraudamas. Grupės dydis gali sąlygoti ir tradicijų (ne)kūrimo / (nesi) laikymo mastą. Tokio stipraus bendrumo jausmo vien dėl amžiaus ar pan. nebelieka.

Šių dienų problema yra ne tik per didelis asmeninis individualumas, elementarių bendravimo taisyklių nepaisymas, bet ir tolerancijos stoka. Pristatydama „subkultūros“ terminą Ramanauskaitė-Kiškina teigia, jog „tyrinėjant posovietines visuomenes pastebima daug plačiosios visuomenės netolerancijos atvejų kitaip mąstančių visuomenės grupių nariams, taip pat akivaizdi netolerancija tarp pačių grupės narių, pasirinkusių skirtingas vertybes“ (Ramanauskaitė-Kiškina, 2011, 365). Vieningame bet kokiu aspektu kolektyve tolerancija yra kur kas didesnė nei tokiam, kur viskas vertinama individualiai, „iš savo varpinės“. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog nuo kolektyvinio mąstymo pereinama prie individualaus.

IŠVADOS

Rašytinės atminties tradicijos, kuri XX a. pab. „palaikė“ kolektyvo dvasią, nebeliko. Nors ir smukus šių tradicijų vertei, trumpėjant laiko sąnaudoms puslapio užpildymui, jų formatas ir originalumas siektas išlaikyti, bet ypač pakito atminties pateikimo būdai.

XXI a. pr. bendravimas tampa „elektroninis“, nebe rašytinis. Išpopuliarėja tokios „elektroninio“ bendravimo formos kaip virtualios pokalbių svetainės, įvairūs socialiniai tinklai ir kt..

Atkreiptinas dėmesys į jaunuolių santykius: jų kokybė taip pat pakito, jie taip pat tapo „elektroniniai“, nes dažnai jau nereikia susitikti „gyvai“. Gyvam / realiam bendravimui „išleidžiama“ mažiau laiko nei elektroniniam.

Nuo kolektyvinio mąstymo pereinama prie individualaus: ne tik nesiekama priklausyti stambiai masinės kultūros vartotojų daliai, bet vertinamas originalumas, savarankiškumas ir pan.

REKOMENDACIJOS:

Skatinant bendrauti jaunimą:

1. Skatintina įvairaus pobūdžio (muzikos, šokio, šiuolaikinio meno, televizijos, sporto, amatų) stovyklų veikla, kad kiekvienas jaunas žmogus galėtų atrasti sau vietą. Stovyklose turėtų būti siekiama bendrauti realiai, o ne pasitelkiant įvairias ryšio priemones.
2. Svarbu sukurti patrauklias / lanksčias tradicijas, taisykles, kurios kurtų susirinkusiųjų į tam tikrą bendravimo veiklą kolektyvinę dvasią (pvz., kiekvieną kartą susitikime prie Kauno muzikinio teatro; šį kartą aprangos kodas tebūnie raudonas kaklaraištis). Taip būtų išlaikomas ir jaunimo mėgstamas individualumas, ir skatinama jungtis / pritarti patraukliai bendrai veiklai.
3. Ateinant į tam tikrą sambūrį prašoma atsinešti iš anksto parinktų tekstukų: ar linkėjimų kiekvienam esančiajam, ar sentencijų, posakių. Tai galėtų būti kaip pavyzdys, jog bendravimas reikalauja tam tikro pasiruošimo ir atsidavimo tiek žmogui, tiek veiksmui.
4. 1987 m. gimusi pateikė teigė, jog atminimų sąsiuvinio pildymo tradiciją paskatino mokytoja: „Kalėdoms dovanų kiekviena mergaitė [nuo mokytojos – Ž. D.] gavo po tokį sąsiuvinį su užrauktu, nuo to prasidėjo“ (VDU ER 2426 / 12). Tradiciją iš naujo būtų galima paskatinti atgimti tokiu pat būdu.

Skatinant bendrauti plačiąją visuomenę:

5. Atminties ženklų pildymo reiškinys Lietuvoje žinomas nuo XIX a., tad įvairių kartų žmonės turėtų apie ką pabendrauti šiuo klausimu. Keitėsi įvairiausi tradicijos aspektai: pildymo laikas, amžius, kada tai buvo populiariu, kaip parinkdavę tekstus / iliustracijas, kokie jie buvo ir t. t. Pokalbiai, prisiminimai apie šias tradicijas, išlikusių rinkinukų peržiūros galėtų suartinti netgi kelias kartas.
6. Šiuolaikiniai žmonės gana aktyviai sportuoja (sparčiai populiarėja parkuose, aikštelėse ir kitur įrengti lauko treniruokliai, įvairūs žaidimai aikštynuose ir kt.), dalyvauja įvairiuose žygiuose. Dar labiau skatinant bendravimą, galima sugalvoti kuo įdomesnių vienokios ar kitokios veiklos akcentų.

2014 m. vasaros pabaigoje per žiniasklaidos priemones pranešta apie projektą „Basakojis“ (rengėjai režisierius, animatorius Sokolovas ir šokių mokytojas, reklamų kūrėjas Druskinis), kurio metu grupė jaunuolių basomis vaikščiojo po Kauno senamiestį, aplankė visus fontanus. Panašią iniciatyvą galima sukurti daug platesniu mastu bet kuriose Lietuvos vietose, įtraukiant įvairaus amžiaus žmones, sukuriant daug visokių rungčių, atrakcijų, vietų, lankytinų basomis kojomis.

LITERATŪRA

1. Dapšauskaitė, Ž. (2013) Komunikacija mokyklinių atminimų tekstuose ir užrašuose ant nuotraukų. *Žmogus kalbos erdvėje*. Mokslinių straipsnių tęstinis rinkinys, nr. 7. Vyr. red. O. Poliakovas. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 606–612.
2. Dapšauskaitė, Ž. (2010) „Mes visi – atėję iš vaikystės“: gyvenimo ciklas atminimų tekstuose. *Tautosakos darbai*, t. 40, 160–198.
3. Dapšauskaitė, Ž. (2011) Šeimos ir mokyklos įvaizdžiai šiuolaikiniuose folkloriniuose atminimuose. *Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 3: socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencijos straipsnių rinkinys*. Kaunas: Technologija, 131–135.
4. Dapšauskaitė, Ž. (2010) Šiuolaikinių mokyklinių atminimų pagrindinės teminės grupės. *Liaudies kultūra*, 5 (134): 29–34.
5. Dapšauskaitė, Ž. (2010) ŽYDĖS VĖL TĖVIŠKĖS LAUKAI – SUVALKIJOS GĖLYNAI IR ŽOLYNAI ATMINIMUOS MOKYKLOS. *Suvalkija: etnokultūros žurnalas*, 1 (42): 61–64.
6. Daujotytė-Pakerienė, V. (2001) *Literatūros filosofija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
7. Giddens, A. (2000) *Modernybė ir asmens tapatumas: Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
8. Jurgutienė, A. (Sud.) (2006) *XX amžiaus literatūros teorijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
9. Kalmre, E. (1997) This Long Short Way from the Memory Album to the Oracle: Girls' Written Lore of the Years 1970 to 1990 Prieiga internetu: <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/bif/bif2/eda.html>. Žiūrėta 2009-11-15.
10. Savoniakaitė, V. (Sud.) (2011) *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
11. Meistere, B. (1998) Memory albums as a means of the informal communication among schoolchildren. Prieiga internetu: <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/cf/11.html>. Žiūrėta 2009-11-15.

12. Stankuvienė, R. (2003) Atminimų kaip rašymo sau mitas. *Liaudies kultūra*, 4: 42–45.
13. Ūsaitytė, J. (2007) Kelios pastabos apie raštu gyvuojantį folklorą. Prieiga internetu: http://archyvas.llti.lt/ekspedicijos/zidikai/index2.php?tinfo=apie_folklorinius_uzrasus. Žiūrėta 2009-11-15.
14. VDU ER (Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos rankraštynas).

SUMMARY

SCHOOLCHILDREN'S FOLKLORIC NOTEBOOKS OF REMEMBRANCES AT THE END OF 20TH CENTURY – AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: THE CHANGE OF THE GENRE IN SOCIAL POINT OF VIEW

The article analyzes the change of written/electronic communication of high school students in the end of the 20th century and the beginning of the 21st century and the quantity/quality of relationships among the youth. The main attention is appropriated for the development of the traditions of filling folkloric notebooks of remembrances under the influence of the change of means of communication and interpersonal relationships.

The scientific problem discussed is the disappearance of communication traditions, decrease of communication quality, weakening of relationships and the reduction of time devoted to relationships. Writing is not long era genre – it is a form of communication.

The object of the paper is the evolution of the traditions of filling notebooks of remembrances in the end of the 20th century and the beginning of the 21st century and the quantity/quality of relationships using different communication methods.

The purpose of the work is to present the evolution of written communication among young people in the end of the 20th century and the beginning of the 21st century influenced by the usage of other technological means of communication, thus changing the quantity/quality/ depth of interpersonal relationships.

The structure of the paper. The work is composed of introduction, four main parts, findings and recommendations. The main themes analysed are the following: 1) "A theoretical analysis of the folkloric high school notebooks of remembrances"; 2) "The genre of folkloric notebooks of remembrances as a phenomenon and its development"; 3) "The traditions of written communication and collectivity/individualism in the beginning of the 21st century"; 4) "The folkloric notebooks of remembrances as a social and cultural phenomenon".

Methods used: interview, questionnaire, text/design analysis, comparative, interpretive.

Keywords: souvenir books of high school students, change of written/electronic communication of high school students, the quantity/quality of relationships.